

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

**BAKALÁŘSKÉ
KOMBINOVANÉ STUDIUM
2011–2014**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Iveta Šnajdrová

Film pro pamětníky – reflexe české společnosti

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce: MgA. Tomáš Kepka

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR
COMBINED STUDIES
2011-2014

BACHELOR THESIS

Iveta Šnajdrová

Film pro pamětníky – reflexe české společnosti

Prague 2014

The Bachelor Thesis Work Supervisor: MgA. Tomáš Kepka

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky

Poděkování

Chtěla bych poděkovat MgA. Tomáši Kepkovi, za odborné vedení bakalářské práce a Mgr. Eduardu Havránkovi za užitečné konzultace.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá pohledem na meziválečnou filmovou produkci. Rozebírá celkovou situaci ve 30. a 40. letech 20.století ve společnosti. Zabývá se nástupem zvukového filmu v Československu popisuje každodenní život v Protektorátu Čechy a Morava. Pojednává o vybraných filmech, které byly tehdy i dnes velmi oblíbené. Zároveň popisuje dětství a filmovou dráhu herečky Adiny Mandlové až do konce války.

Klíčová slova

Film, herec, humor, první republika, válka, životní styl

Annotation

The bachelor thesis deals with the view of the inter-war film production. It analyzes the overall situation in the 30th and 40th years of 20th century society. It deals with the advent of sound film in Czechoslovakia describes everyday life in the Protectorate of Bohemia and Moravia. It discusses the selected films, which were then still very popular. It also describes a childhood film career of actress Adina Almond until the end of the war.

Key words

Actor, first republic, humor, lifestyle, movie, war

OBSAH

Teoretická část.....	8
Úvod	8
1. Společenská situace ve 30. a 40. letech 20. století	10
1.1 Světová hospodářská krize a její důsledky	10
1.2 Nezaměstnanost a pokles výroby	10
1.3 Nárůst radikalizace	11
1.4 Lásky mezi kapkami deště.....	12
1.4.1 Meziválečná atmosféra.....	12
1.4.2 Tvůrci a příběh	14
1.5 Pohled na první republiku.....	15
1.6 Česká mentalita.....	16
2. Protektorát Čechy a Morava.....	18
2.1 Život v Protektorátu	18
2.2 Poněmčování	19
2.3 Válka v každodenním životě	19
2.4 Hospodářská situace.....	20
2.5 Pronásledování Židů.....	20
3. Počátky českého zvukového filmu	21
4. Významné filmy.....	23
4.1 Švadlenka	24
4.1.1 Tvůrci a příběh	24
4.1.2 Náhled	24
4.2 Kristian	26
4.2.1 Tvůrci a příběh	26
4.3 Přednosta stanice	28
4.3.1 Tvůrci a příběh	28
4.4 Svět patří nám	30
5. Adina Mandlová.....	32
5.1 Dětství	32
5.2 Filmové začátky a nový životní styl	34
5.3 Fred Svítal a první styky s Němci.....	35
5.4 Filmování a život za okupace.....	36
6. Praktická část	41
Vzorek osob	42
Metodika.....	42
Analýza dat.....	42
Verifikace hypotéz	46
7. Závěr	48

TEORETICKÁ ČÁST

ÚVOD

„Film pro lidi byl vždy a stále je velkým generátorem iluzí, pohádek“. Vladislav Dudák

Práci na toto téma jsem si zvolila především proto, že prvorepublikové filmy pro pamětníky, natočené v letech 1933-1945 v Československu pro mě mají neobyčejné kouzlo a to především díky zvláštnímu půvabu tehdejší doby a jejich nezapomenutelných představitelů. Přitahuje mě k nim určitá nostalgie. Při sledování si říkám, jak krásná doba to tehdy byla. Ženy byly skutečné dámy a muži gentlemani. Velmi mě fascinuje zejména uctivost a vzájemná pokora. Dnes asi těžko potkáme na ulici muže, který by říkal fráze typu „Rukulíbám“ a „Má úcta“. Možná i proto má tento druh filmů pro dnešní dobu tak velké kouzlo, protože časy 30. a 40. let jsou velmi vzdálené a bohužel jen velmi málo lidí si toto období českých dějin pamatuje. Když se řekne první republika, mnozí si skutečně vybaví elegantně oblečené lidi s vytříbeným chováním, děti uctivé k rodičům. Bezpochyby jsou československé meziválečné filmy spojeny s geniálními komiky, jako byli Vlasta Burian, Nataša Gollová nebo i Hugo Haas. Bohužel mnoho z nich za druhé světové války a především po ní nemělo tak idylický život. Je v nich spousta prvků, které bychom v dnešních filmech hledali marně - od nezaměnitelného humoru až po typickou hudbu.

Tato práce se snaží popsat celkovou situaci v českých zemích v období 2. světové války s důrazem na společenskou situaci a tehdejší filmovou produkci. V první kapitole nastíním tehdejší hospodářskou situaci, na kterou navazovaly další události. Druhá kapitola se orientuje na Protektorát Čechy a Morava a především na život v Protektorátu. Zařadila jsem i kapitolu o počátcích české kinematografie. Následující kapitola pojednává o typických zástupcích prvorepublikové filmové produkce a zkusí zjistit, jakým způsobem filmy zrcadlily realitu a které jejich prvky přispěly k idealizaci těchto filmů v dnešní době. Charakterizuje i všeobecný význam komedie v období protektorátu. Zkoumané období 30. a 40. let se vyznačuje velkou plejádou vynikajících herců, avšak já jsem se rozhodla zaměřit pro přiblížení životního stylu celebrit na dětství a život Adiny Mandlové do konce druhé světové války. Praktická část je zaměřená na povědomí mladé generace o prvorepublikových filmech a bude se snažit vyvrátit či potvrdit zvolené hypotézy. Cílem práce je zkoumat sociální

a osobní vztahy charakteristické pro českou společnost v období 1933-1945, posoudit mentalitu, životní styl a zároveň poukázat na možné zidealizování doby.

1. SPOLEČENSKÁ SITUACE VE 30. A 40. LETECH 20. STOLETÍ

1.1 SVĚTOVÁ HOSPODÁŘSKÁ KRIZE A JEJÍ DŮSLEDKY

Světová hospodářská krize vypukla v USA kvůli předimenzovanosti finančních trhů a kolapsu akciového trhu, v tzv. černý pátek na newyorské burze 25. října 1929. Postupně se její příznaky přesunuly do Evropy a v Československu začaly být pociťovány v roce 1930. Československá ekonomika byla výrazně orientovaná na export, což průběh krize ještě více zhoršovalo. Jako první pociťilo krizi zemědělství, především v oblastech, kde v tomto odvětví pracovala většina obyvatel.

Světová hospodářská krize značně zasáhla také drobné řemeslníky a živnostníky, kteří nenacházeli pro své služby odbytu. Postupně rostla jejich zadluženost, což pro většinu z nich mělo fatální následky, spolu s rostoucí zadlužeností přicházely exekuce. Mnoho živností zcela zaniklo a již nebylo obnoveno (fakticky tak byla likvidována značná část střední vrstvy obyvatelstva). Tato skutečnost ještě více prohlubovala celkový propad československé ekonomiky. Snižování stavů se nevyhnulo ani inteligenci (úředníci, učitelé ad.), stavy této společenské třídy byly též redukovány.¹

1.2 NEZAMĚSTNANOST A POKLES VÝROBY

„Těsně po začátku krize, v roce 1929, evidovaly tehdejší zprostředkovatelny práce 35 tisíc uchazečů o zaměstnání. V letech následujících nabral růst nezaměstnanosti na obrátkách a čísla se astronomicky zvyšovala rok za rokem. Nakonec vyústila v roce 1933 v neuvěřitelných 920 tisíc uchazečů, kteří se oficiálně hlásili o práci.“² Do zprostředkovatelen práce však nevydal každý, takže reálný počet nezaměstnaných by bylo dle odborných zdrojů možné odhadnout na více než milion. Tím pádem by byla bez práce téměř pětina československého obyvatelstva, a tedy každá pátá domácnost, protože tenkrát byl živitelem rodiny otec. „Zatímco v roce 1930

¹ KSV: Dějiny ČSR. [online]. [cit. 2014-05-06]. Dostupné z: <http://ksv.upol.cz/txt/DejinyCSR.pdf>

² Eurozrávy.cz. [online]. 2013 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://ekonomika.eurozpravy.cz/ceskarepublika/68244-jak-se-zije-za-krize-cesko-dnes-a-ve-30-letech-minuleho-stoleti/>

*představoval deficit rozpočtu 200 milionů korun, o rok později už byl desetkrát vyšší. To vše přispělo k růstu radikalismu, a to jak levicového, tak i národního. Kam situace dospěla v následujících letech, na to si vzpomene z hodin dějepisu každý.*¹ Světová hospodářská krize vzápětí postihla průmysl. Poklesla výroba a s ní zároveň i mzdy, které klesly až o 20%. Začalo se propouštět a dokonce se zavíraly i celé továrny. Ve srovnání s rokem 1929 se průmyslová výroba postupně snížila až na 60%.² „*Týkalo se to především spotřebního průmyslu - sklářské a textilní výroby - soustředěného v pohraničních oblastech českých zemí se silnou německou menšinou. Následovalo výrazné omezování výroby a propouštění v těžkém průmyslu (hutnictví, těžba nerostných surovin, strojírenství). Celkově průmyslová výroba poklesla o 40 %.*“³ Vláda vedená Františkem Udržalem se snažila alespoň částečně vyřešit situaci formou státních podpor pro průmysl a zemědělství. Organizovaly se též podpůrné sociální akce směřované zejména na odborově neorganizované dělníky (stravovací akce, ošatné, veřejně prospěšné práce). Vyplácení podpory v nezaměstnanosti a sociálních podpor bylo totiž striktně vázáno na členství v odborech, v nichž však značná část zaměstnanců nebyla organizována. Stále více se zhoršující sociální situace nezaměstnaných vedla k protestním akcím.

1.3 NÁRŮST RADIKALIZACE

Světová hospodářská krize zcela pravděpodobně způsobila zlom v mentalitě československého obyvatelstva, jak bohatých tak i chudých. Díky této situaci nastaly sociální otřesy, radikalizace a silící vliv komunistů. Nejhorší dopad zaznamenaly hlavně pohraniční oblasti. „*Achillovou patou Československa byla národnostní otázka.*“⁴ ČSR bylo vlastně mnohonárodnostním státem. Problémem byla otázka čechoslovakismu – teze, která vycházela z představy o existenci jednotného československého národa.

¹ Eurozpravy.cz. [online]. ©2013 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z:

<http://ekonomika.eurozpravy.cz/ceskarepublika/68244-jak-se-zije-za-krize-cesko-dnes-a-ve-30-letech-minuleho-stoleti/>

² BUŘÍNSKÁ, Barbora. Pohled do historie: jak začala velká hospodářská krize v roce 1929. Idnes.cz [online] © 2008 [cit. 2014-05-07]. Dostupné z: http://finance.idnes.cz/pohled-do-historiejak-zacala-velka-hospodarska-krize-v-roce-1929-p7g-/bank.aspx?c=A081022_135219_bank_bab

³ Eurozpravy.cz. [online] © 2013 [cit. 2014-05-04]. Dostupné z: <http://ekonomika.eurozpravy.cz/ceskarepublika/68244-jak-se-zije-za-krize-cesko-dnes-a-ve-30-letech-minuleho-stoleti/>

⁴ Na vlně první republiky [dokument], O filmech a filmařích, Režie: Jolana Matějková, ČR, Centrum publicistiky, dokumentaristiky a vzdělávání ČT, 2007

Slováci byli považováni za větev národa českého a slovenština za dialekt češtiny. Slováci s tímto stavem nebyli dlouho době spokojeni, pravděpodobně proto rostla jejich emancipace a Slovenská ľudová strana přišla s programem autonomie. Zároveň graduje i problém německé menšiny. Konrád Henlein zakládá Sudetoněmeckou stranu s podobně výrazným autonomistickým programem. Ve volbách v roce 1935 se stala nejsilnější stranou ve sněmovně. „*Německá menšina se stala trojským koněm k rozbití Československa.*“¹ Nastal rok 1938, rok diplomatického boje o Československo. Schylovalo se k Mnichovské konferenci. „*Konec první Československé republiky nutně navozuje otázku, zda vůbec měla vzniknout. Vznikla totiž za extrémně příznivých okolností a zanikla za okolností extrémně nepříznivých, kdy demokratický stát byl obklopen autoritativním režimem.*“²

1.4 LÁSKY MEZI KAPKAMI DEŠTĚ

1.4.1 MEZIVÁLEČNÁ ATMOSFÉRA

Dnes, po více než sedmdesáti letech, je těžké si představit, jak tenkrát probíhal skutečný život v ulicích a na venkově. K dokreslení způsobu života ve 30. letech 20. století může více než dobře posloužit film natočený Karlem Kachyňou ve spolupráci s Janem Otčenáškem *Lásky mezi kapkami deště*. Toto dílo má špičkové herecké obsazení spolu s pečlivým typovým výběrem herců, poetičnost, výbornou kameru a hudbu dokreslující retro atmosféru pozdních třicátých let. Byla použita široká škála podpůrných technických prostředků k navození dojmů, jako je použití filtrů, alegorických symbolů či emotivních prostřihů do šantánu, kde jednotlivá kabaretní čísla vystihují měnící se náladu společnosti s měnící se politickou a ekonomickou situací. Kachyňa skvěle střídá tragické momenty s komickými, romantiku první skutečné hrdinovy lásky s přízemně tělesným přístupem svého bratra v oblasti partnerských vztahů. Byť měl film premiéru na konci sedmdesátých let, velice věrně dokresluje atmosféru meziválečného období, především díky velmi pečlivě zvoleným interiérům a exteriérům. Film je jemně humorný, melancholicky doplněný dobovými ilustracemi. Hlavní náplní děje jsou strasti první lásky a dospívání na pozadí prvorepublikového

¹ Na vlně první republiky [dokument], O filmech a filmařích, Režie: Jolana Matějková, ČR, Centrum publicistiky, dokumentaristiky a vzdělávání ČT, 2007

² Na vlně první republiky [dokument], O filmech a filmařích, Režie: Jolana Matějková, ČR, Centrum publicistiky, dokumentaristiky a vzdělávání ČT, 2007

Žižkova. Divoké víno symbolizuje životní situace, kdy všechno, co se na pohled zdá sladké, může být ve skutečnosti velmi trpké.

1.4.2 TVŮRCI A PŘÍBĚH

Režie: Karel Kachyňa

Rok: 1979

Scénář: Jan Otčenášek, Karel Kachyňa

Kamera: Jan Čuřík

Hudba: Luboš Fišer

Hrají: Vladimír Menšík, Lukáš Vaculík, Jan Hrušínský, Zlata Adamovská, Tereza Pokorná-Herzová, Rudolf Hrušínský, Michal Dlouhý, Luděk Kopřiva

Příběh je situován do více prostředí. Jedním z nich je dobový kabaret, dnešní noční klub. Ukazuje tehdejší zábavu movitějších obyvatel Žižkova, kteří vyhledávali společnost dam lehkých mravů, provozujících nejstarší řemeslo. Měšťané z nižší třídy vyhledávali spíše zábavu v lacinějších podnicích s harmonikou. Příběh také zobrazuje dětské dělení do příslušných skupin dle pražských čtvrtí, vzájemné bitky a tradiční „lumpárny“. Pan režisér měl, myslím, šťastnou ruku i při výběru vedlejšího motivu, souboj malého ševcovského živnostníka v podání Vladimíra Menšíka s Baťovským závodem věrně zrcadlí sociální situaci v 30. letech. Ve výše uvedené kapitole o ekonomické situaci se autorka zmiňovala o nezaměstnanosti, která v natočeném snímku není opomenuta. Na tu reaguje Rudolf Hrušínský, když se dívá do dalekohledu na skupinku v parku hrající karty a prohlásí: „*Ty nezaměstnaný už nevědí roupama coby. Kdybych měl aspoň silnější sklo, abych jim viděl do karet.*“¹ Majetkové poměry byly velmi rozdílné a nižší sociální vrstva rychle spadla do dluhů. Týkalo se to většiny živnostníků i řadových zaměstnanců, kterých ubylo díky krizi. Například ve scéně, kdy exekutor oblepuje nábytek a minimum majetku, které švec Bursík ve svém skromném bytě má. Citována postava exekutora: „*A nemyslete si, že jste v tomhle sám, tady je oblepená celá ulice. Prosím vás, támhle truhlář pod Bezovkou se oběsil na záchodový rouře, a co? Co tím vyřešil? Děti mu půjdou žebrotou.*“² Stejně tak to můžeme vidět i v úryvku, kde si mladý muž jde do trafiky, tehdejšího tabáku koupit jednu „zorku“ a pak se vrátí ke své ženě, která sedí na chodníku na ulici a pláče vedle dětí, opírajících se o vozík naložený věcmi.

¹ Lásky mezi kapkami deště [film]. Režie: Karel Kachyňa. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1979

² Lásky mezi kapkami deště [film]. Režie: Karel Kachyňa. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1979

Už tehdy bylo jasné, že ze strany Německa hrozí konflikt, a tak postupně stoupala nevraživost českých občanů k Němcům. Bylo to patrné ve scéně, kdy skupinka mužů vyhazuje z hospody německého občana se slovy: „*Tyhlety móresy si nech do Reichu, skopčáku!*“¹ Ke konci filmu je vidět, jak se Žižkov postupně plní Němci. Český národ se snažil zachovat si vlastenectví a i po mnichovské zradě se snažil držet pospolu. Ve filmu si Jaroslava Kretschmerová, jako tehdejší žena lehkých mravů, nasadí brýle s nosem a knírem, čímž se satiricky snaží napodobit Adolfa Hitlera, a přitom zpívá píseň: „*Chaloupky pod horama, co se to stalo s váma? Byly jste takové hezké, vy naše chaloupky české. Smutně teď jdeme světem, štěstí je zvadlým květem.*“² Situaci komentuje zákazník hospody v momentě, kdy se Jaroslava Kretschmerová položí na stůl: „*Jako ta naše republika, prodali ji mrchy! No jen si každéj uškubněte! Co mlčíte, lidi? Já nevím, co furt máte, okousali nás, jme menší, ale aspoň sami pohromadě. Já jsem stejně dobrej Čech jako vy!*“³ Na konci filmu Vladimír Menšík jde po ulici, kde vidí pamětníkům tolik známý rozkaz pro obyvatele v lámané češtině a v němčině od generála Blaskowitze, velitele okupačních vojsk, oznamující převzetí vykonávací moci v České zemi na rozkaz vůdce. Navazující scéna zobrazuje hlavní hrdiny a dav vycházející z kina, kde právě sledovali film Madla zpívá Evropě. Po východu na ulici jen bezmocně přihlížejí příjezdu okupantů.

1.5 POHLED NA PRVNÍ REPUBLIKU

Velmi výstižně pojednává o první republice v rozhovoru pro Aktuálně.cz i historik, filozof a autor mnohých historických, vlastivědných a společenských knih Vladislav Dudák. „*Myslím si, že každá společnost má svůj "mýtus o zlatém věku". Je jasné, že ani první republika ve skutečnosti žádným zlatým věkem nebyla. Přesto ten mýtus do jisté míry potřebujeme - alespoň jako měřítko a vysněný ideál. A historie nás poučuje, že je to vesměs méně škodlivé, než když si tento mýtus promítáme do budoucnosti ve variantě "mýtu o nádherném zítřku". Zkrátka, nevádí mi jistá idealizace první republiky - pokud nezapomínáme na to, že jde o idealizaci.*“⁴ V současnosti si

¹ Lásky mezi kapkami deště [film]. Režie: Karel Kachyňa. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1979

² Lásky mezi kapkami deště [film]. Režie: Karel Kachyňa. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1979

³ Lásky mezi kapkami deště [film]. Režie: Karel Kachyňa. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1979

⁴ HRONOVÁ, Zuzana. AKTUALNE.CZ. Krása první republiky je mýtus. Ale je dobře ho mít [online]. ©2014 [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/krasa-prvni-republiky-je-mytusale-je-dobre-ho-mit/r~2bbc62cc7f5211e3a1fe0025900fea04/>

tedy prostřednictvím filmů pro pamětníky dotváříme představu onoho zlatého věku. „Osobně si myslím, že naprostá většina z nás to ve skutečnosti bere s nadhledem, že je to taková pěkná hra - asi jako když se vyhlásí maškarní bál na určité historické téma. Tam se také objevují masky pouze výběrové, ale neznamena to, že by si lidé nebyli vědomi, že realita byla komplikovanější.“¹

O svůj názor na život ve 30. letech se podělila i Eva Gerová – Šanovcová, též herečka a tehdejší kolegyně Adiny Mandlové. Říká: „Dnes je vše mnohem agresivnější a tvrdší a děti většinou hyperaktivní. Doba se zkrátka mění. I dnešní výchova je mnohem uvolněnější, vidím to na pravnoučatech. Zatímco nás přísní rodiče drezírovali, dnes dostanou děti vše, na co si vzpomenou. Ve čtvrté třídě mají například všichni žáci mobil.“²

1.6 ČESKÁ MENTALITA

Co se týče české mentality, Češi jsou obecně se vším velmi nespokojení. Patří to k národnímu bontonu. Co se týče politiky, Češi byli naposledy relativně spokojení možná tak za vlády Karla IV. I první republika, která byla po první světové válce pro všechny Čechy a Slováky velkým úspěchem, neboť jsme se oprostili od nadvlády Rakouska-Uherska, se ani ne po patnácti letech začala hroutit kvůli sílicímu separatismu menšin. Ve 30. letech bylo mnohem více než dnes patrné vlastenectví, národní hrdost a důraz na kulturu. „Češi ostře odlišují vlastenectví a nacionalismus, ale k vlastnímu nacionalismu se odmítají přiznat. Vlastenectví je pozitivní postoj, láska k zemi bez pocitu nepřátelství k jiným státům a národům, bez nadřazenosti nad ostatními národy. Jakmile se pocity nepřátelství, nenávisti, nadřazenosti vůči národnostně cizím vyskytnou, je to nacionalismus. Ten vystavuje na odiv výjimečné vlastnosti vlastního národa a snižuje kvalitu ostatních.“³ V dnešní době vyznávají Češi především rovnostářství. Věří, že jsou všichni v podstatě stejní. Autorka se domnívá, že do jisté míry je to v současnosti pouze „přežitek“ komunismu. Češi si sami přisuzují vlastnosti

¹ HRONOVÁ, Zuzana. AKTUALNE.CZ. Krása první republiky je mýtus. Ale je dobře ho mít [online]. ©2014 [cit. 2014-05-03]. Dostupné z: <http://zpravy.aktualne.cz/domaci/krasa-prvni-republiky-je-mytusale-je-dobre-ho-mit/r~2bbc62cc7f5211e3a1fe0025900fea04/>

² BENDA, Jaroslav. Eva Gerová-Šanovcová (92): Poslední zapomenutá filmová hvězda [online]. 2012 [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.ahaonline.cz/clanek/zhave-drby/74698/eva-gerova-sanovcova-92-posledni-zapomenuta-filmova-hvezda.html>

³ KRYSTLÍK, Tomáš. Malý český člověk a skvělý český národ. [online]. © 2006 [cit. 2014-05-25]. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006031027>

spíše negativní jako je závist, sobeckost možná i lenost. Autorka by mezi ně zařadila i pomluvy. V další části této bakalářské práci popíše tuto vlastnost autorka zejména v souvislosti s životem a kariérou Adiny Mandlové, jíž pomluvy tragicky ovlivnily život.

2. PROTEKTORÁT ČECHY A MORAVA

Protektorát Čechy a Morava byl státním útvarem pod okupační nadvládou nacistického Německa na území Československa v letech 1939 – 1945. Je to jedno z nejtragičtějších období českých dějin. Důvodem byla současně probíhající druhá světová válka. Negativně byly zasaženy všechny oblasti lidského života, umění nevyjímaje. Státní orgány v Československu byly podřízeny Německu a Parlament rozpuštěn. Nejvyšší funkci říšského protektora zastával do roku 1941 Konstantin von Neurath, potom Reinhard Heydrich, později Kurt Daluege a Wilhelm Frick.

Obrázek 1: Československá republika trvá

Zdroj: http://vlast.cz/soubory/nahrane/1_csrepublikatrva.jpg

2.1 ŽIVOT V PROTEKTORÁTU

Velké změny se projeví i v každodenním životě obyvatel. Nejprve byly zakázány politické strany a spolky, jako třeba Junák. Všude visely německé vlajky se znaky hákového kříže. Ulice dostaly dvojjazyčné nápisy a změnily své názvy. Postupně se zakazovalo i zpívat národní písně. „*Ve skutečnosti nebyl každodenní život českého obyvatelstva zase takovou idylou. Téměř nikdo nemohl uniknout bedlivému dozoru*

*státních orgánů, které s pomocí přísných sankcí tvrdě vynucovaly plnění přihlašovací povinnosti týkající se trvalého i přechodného pobytu, stejně jako předepsanou registraci zejména na úřadech práce. Kdo ukrýval nepřihlášenou osobu, riskoval takřka absolutním způsobem.*¹ Sankcionován mohl být kdokoliv, kdo byl na ulici přistižen bez dokumentů při namátkové kontrole totožnosti.

2.2 PONĚMČOVÁNÍ

Německá nadvláda se dotkla i školství, vyučovalo se německy. Byla omezena výuka občanské výchovy, dějepisu a českého jazyka. Němci se snažili omezit vzdělanost českého národa, proto snížili počet středních škol a po 17. listopadu 1939 byly uzavřeny všechny vysoké školy. Celé ročníky mládeže byly od roku 1942 nasazovány na práci do Německa, což znamenalo pracovat v tvrdých podmínkách a v ohrožení života. *„Se zánikem první republiky na podzim 1938 začalo docházet k odklonu od výchovy dívek v duchu emancipace a demokracie. I v době Protektorátu existovaly školy pro ženská povolání. Počet jejich žákyň dokonce vzrůstal - i z toho důvodu, že studiem na nich byly dívky uchráněny před pracovním totálním nasazením. V očích okupantů byla totiž dospívající žena hlavně levnou pracovní silou.*²

Němčina se stala úředním jazykem, vše podléhalo cenzuře a zakázán byl i poslech zahraničního rozhlasu. Zavedla se jízda vpravo. Během okupace a války byl vykolejen dosavadní život milionů českých lidí. Z plnoprávných občanů demokratické Československé republiky se náhle stal druhořadý lid - ve vlastní zemi. Navíc se tomuto postavení nemohli bránit, nesměli bojovat za svoji svobodu. Museli přivyknout realitě nacistického režimu. Hrozba gestapa a perzekuce číhala na každém rohu. Každodenním chlebem se jim stala přetvářka, šeptaná propaganda a ze sousedů a známých se stávali kolaboranti a udavači. Stále více protektorátních občanů mizelo v německých věznicích a koncentračních táborech, kde mnozí z nich podezřele brzy umírali.

2.3 VÁLKA V KAŽDODENNÍM ŽIVOTĚ

¹ MARŠÁLEK, Pavel. Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 347 p. ISBN 80-246-0302-0

²Památník Terezín, [online], © 2011, [cit. 2014-05-07] .Dostupné z: <http://skolakemvprotektoratu.pamatnik-terezin.cz/>

Vedle perzekuce ze strany Němců zasahovala do každodenního života válka. Kvůli hrozbě náletů se města a vesnice nořily večer co večer do úplné tmy, což nepůsobilo dobře na psychiku obyvatelstva. „*Depresivní účinek mělo i zatemnění, které platilo s výjimkou prvního půl roku po celou dobu okupace.*“¹ Součástí každodenní životní reality se staly i popluchy a útky do sklepních úkrytů kvůli náletům. Avšak pomalu ale jistě se začínal tvořit i odboj. Zúčastnili se jej lidé nejrůznějších sociálních i věkových skupin, nejrůznějších politických názorů i povahových vlastností. Těžko říct, zda by se i dnes dokázali Češi takto spojit se ke spolupráci a vyvinout odpor vůči okupantům.

2.4 HOSPODÁŘSKÁ SITUACE

V hospodářství dominovala válečná výroba, totální nasazení do Německa (do Reichu). Zhoršila se životní úroveň kvůli nedostatku potravin, textilu a obuvi. Byl zaveden tzv. lístkový systém, kdy všechny předměty denní potřeby byly na přiděly. Kvetla lichva a obchod na černém trhu. Tam se dalo koupit mnoho věcí, ale ceny byly pro většinu obyvatel neúměrně vysoké. Proto obyvatelé z města jezdili nakupovat a shánět více potravin na venkov.² Nedostatek pohonných hmot měl za následek omezení automobilové dopravy. Lidé používali náhražky jako např. cikorku místo kávy, domovinu místo tabáku nebo dřevoplyn místo uhlí. „*Zdraví lidí podlamovalo fyzické strádání, na němž se nejvíce podílela špatná a nedostatečná strava spolu s těžkou prací a neustálý stres, vyvolávaný strachem z toho, aby se člověk nestal obětí nacistické zvěle.*“³

2.5 PRONÁSLEDOVÁNÍ ŽIDŮ

Když se řekne Protektorát, všem se nám asi vybaví těžký osud zejména židovského obyvatelstva, kdy se z Židů stali diskriminovaní a v podstatě bezprávní

¹ MARŠÁLEK, Pavel. Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 347 p. ISBN 80-246-0302-0

² Mahdal, M., Okupační správa, autonomní správa a každodenní život v Protektorátu [online], © 2. 4. 2012 [cit. 2014-05-01]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/okupacni-sprava-autonomnisprava-a-kazdodenni-zivot-v-protektoratu/>

³ MARŠÁLEK, Pavel. Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2002, 347 p. ISBN 80-246-0302-0

občané. Museli být potupně označeni žlutou Davidovou hvězdou, následně byli odesíláni do ghatt a sběrných později koncentračních táborů, kde bohužel skončilo i mnoho filmových tvůrců a herců. Odtud dále většina z nich putovala do vyhlazovacích táborů.

I ve stínu totálního nasazení a náletů se lidé snažili žít každodenními starostmi. Chodili do zaměstnání, nakupovat a do školy, ale i do divadel, biografů, na koncerty a výstavy. Prožívali si své osobní krize, rodinné problémy, drobné radosti i milostná vzplanutí. Určitě se více naučili vážit si hodnot a vztahů víc, než před válkou. Po celou dobu války se naštěstí nepodařilo umlčet český lidový humor a satiru, beroucí si na mušku především okupanty a jejich přísluhovače.

3. POČÁTKY ČESKÉHO ZVUKOVÉHO FILMU

Od dvacátých let 20. století film ve společnosti nabýval na důležitosti. Postupně se z něj stal fenomén, který měl stále větší působnost a vliv. Byl spojnicí mezi uměním a zábavou. „*Zábavu také zaměňoval za kulturu, což je vůbec příznačným znakem nové a novější doby. Představoval i zajímavé podnikání, a vytvořil tedy rovněž ekonomický obor. Nacházel si vazby k politice a ještě více politika k němu.*“¹ S počátky české kinematografie je nesporně spjato jméno Havel. Václav Havel, otec Václava a Miloše Havlových, byl stavitelem a zakladatelem společnosti Lucernafilm. První zvukový film k nám přivezl Miloš Havel v roce 1929, jednalo se o americký snímek *Lod' komediantů*. Film měl premiéru v Lucerně a doprovázel ho zvuk z gramofonové desky. První český ozvučený film uvedený do kin byl snímek *Tonka Šibenice* od Karla Antona. Natočen byl ve filmovém ateliéru Kavalírka, který bohužel vyhořel. Část negativu tehdy shořela, ale povedlo se jej zachránit. Prvně byl němý, později ho ozvučili. Když struny lkají – to byl vůbec první český film, který byl zvukový, ne jen ozvučený. Ve dvacátých letech se točily filmy v Havlově ateliéru na Vinohradech, jenž byl vybudován společností A-B neboli Americanfilm a Biografie. Ta byla od počátku nejvýznamnější i monopolní filmovou výrobou. Po pár letech byl zprovozněn druhý pražský ateliér v pavilonu Mánes. Vinohradský ateliér byl ale na začátku třicátých let z technických důvodů uzavřen. Především nebyl vhodný k natáčení zvukových filmů kvůli zvukům z ulice.

¹ KAŠPAR, L., Český hraný film a filmaři za protektorátu, 1.vyd., Praha : Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-3473

„Po technické stránce, i pokud jde o kvantitu vyráběných filmů, byla poválečná situace mladé československé kinematografie vcelku uspokojivá. Ovšem jen malé procento českých filmů dosáhlo uměleckého a technického průměru filmů zahraničních. To byla hlavní příčina neřešitelného rozporu mezi výrobcí na jedné a půjčovnami a majiteli kin na druhé straně. V záplavě ideově naivních, námětově i zpracováním slabých českých filmů utonula i některá seriózně pojatá díla. A zatím vývoj světové kinematografie pokračoval milovými kroky.“¹

Největší obrat ve filmové výrobě nastal při otevření nového a moderního ateliéru na Barrandově v roce 1933. První film, který zde vznikl, byla *Vražda v Ostrovní ulici*. Ke konfiskaci okupanty došlo o šest let později. Němci měli především velký zájem o Barrandovské ateliéry, které se staly hlavním filmovým centrem Říše a byly využity jako nástroj propagandy, protože Češi biografy hojně navštěvovali. Každý zaměstnanec ve filmové branži musel prokázat árijský původ. Postupně bylo zakázáno promítat filmy s Židy v hlavních rolích a přístup židovského obyvatelstva do kin. Roku 1941 přechází AB pod obří německý koncern Ufa. *„Do konce roku 1940 byla arizace české kinematografie dokončena. Němci získali rozhodující vliv v ateliérech Barrandov a Host, vlastnili velká premiérová kina v Praze a v Brně a filmové společnosti Elektafilm a Slaviafilm. Zlikvidovali všechny ostatní židovské půjčovny.“²*

Většina filmové produkce se z Německa přesunula do Čech, protože výrobní náklady na film byly o mnoho levnější. Za Protektorátu se zřídka kdy přesáhly náklady 600 000 Kčs.³

¹ Bartošek, L., *Náš film: kapitoly z dějin: 1896-1945*, 1.vyd., Praha: Mladá fronta, 1985, (Máj; sv. 431)

² Mahdal, M., *Okupační správa, autonomní správa a každodenní život v Protektorátu* [online], © 2. 4.2012 [cit. 2014-05-01]. Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/okupacni-sprava-autonomnisprava-a-kazdodenni-zivot-v-protektoratu/>

³ *Co stojí film*, Kinorevue, 1939, roč. 5, čís. 51, str. 12,

4. VÝZNAMNÉ FILMY

Společným jmenovatelem většiny filmů pro pamětníky je elegantní móda, typická hudba a gentlemanství. Ale především je to vtip a humor. Úkolem nebo chceme-li cílem komedií a veseloher je, stejně jako tenkrát tak i dnes, diváka pobavit, ale především odreagovat, aby alespoň na chvíli zapomněl na své starosti a problémy. Obzvláště v době okupace po komediích stoupla poptávka. Naprostou většinu tehdejších filmů tak tvořily snímky apolitické, oddechové veselo hry pro širokou veřejnost. Režiséri se též nechali inspirovat českými literárními klasiky a náměty z historie, což mělo v divákovi podpořit vlastenectví. Hlavním a společným znakem komedií třicátých let bylo mimo jiné jejich obsazení výraznou hereckou osobností. Často nebyl ani moc umělecky hodnotný příběh snímku, ale film se dal snadno postavit na výborném hereckém vyjádření komického herce. K těmto titulům patří mimo jiné Čápův Noční motýl a Fričův Kristián, jež dodnes patří ke stálým programům českých televizních stanic. Na začátku války bylo stále možné omezeně natáčet české filmy pro české publikum, ke konci však cenzurovaná kinematografie bojovala o přežití. S koncem války přišel i konec soukromého podnikání v oblasti filmu. V této kapitole se autorka zaměří na jedny z nejznámějších oblíbených filmů, které baví a těší diváky i po více než sedmdesáti letech. Zároveň se bude autorka snažit na příkladech dokázat, jakým způsobem tehdejší filmy zobrazovaly či nezobrazovaly realitu.

4.1 ŠVADLENKA

4.1.1 TVŮRCI A PŘÍBĚH

Režie: Martin Frič

Rok: 1936

Předloha: Olga Scheinpflugová (kniha)

Scénář: Václav Wasserman

Kamera: Ferdinand Pečenka

Hudba: Julius Kalaš

Hrají: Lída Baarová, Theodor Pištěk, Hugo Haas, Bedřich Veverka, Adina Mandlová, Růžena Šlemrová, Věra Ferbasová, Václav Trégl, Vladimír Borský, Jaroslav Marvan¹

Mladá, krásná, ale chudá dívka Líza (Lída Baarová) přijede do města, aby se učila švadlenkou. Společně se svou kamarádkou Tonkou (Věra Ferbaová) pracují v salonu „Yvette“. Ve skrytu duše touží stát se módní návrhářkou, ve volném čase si sama pro sebe kreslí návrhy. Úplnou náhodou ji a její talent objeví slavný módní král z Paříže M. Francois Lorrain (Hugo Haas), kterému se její návrhy líbí. Proto se s Lízou domluví, že za její skicy bude platit a vydávat je za své. Seznámí se i s mladým mužem, který se jí představí jako Jan Tomáš Krejčí a ona ho proto považuje za kolegu. Tráví spolu čas a rychle se sblíží. Avšak Jan se s Lízou rozejde, když u ní najde vzkaz od Lorraina. Stejně tak se i Lorrain snaží docílit rozchodu mezi Lízou a Tomášem, protože nechce přijít o talentovanou švadlenku a Jana považuje za konkurenci. Lorraina milenka Mici (Adina Mandlová) si pro Lízu vymyslí historku, že Jan je otcem jejího neexistujícího dítěte. Zklamaná Líza odjíždí s Lorrainem do Paříže. Po cestě mají nehodu, během které se vysvětlí všechna nedorozumění. Z Françoise Lorraina se vyklube krejčí František Lorenc z Vokovic.

4.1.2 NÁHLED

Film Švadlenka byl natočen jedním z nejproduktivnějších režisérů Martinem Fričem. Námět pochází z dílny herečky a spisovatelky Olgy Scheinpflugové, jejíž hry se vyznačovaly lehkou humornou nadsázkou a ironickým nadhledem. V podání Huga

¹ Český hraný film; [Díl] 2. 1930-1945 ; [Obsah a pozn. Blažena Urgošíková a Eva Urbanová] ; [filmogr.a rejstř. Eva Urbanová] ; [úv. Vladimír Opěla] ; [překl. do angl. Karolina Vočadlová], Praha : Národnífilmový archiv, 1998,ISBN 80-7004-090-425

Haase a Věry Ferbasové jsou repliky vtipné a plné slovních hříček. Nejhumornější na celém filmu je bezpochyby mluva, kterou Hugo Haas používá coby francouzský módní návrhář. Bravurně propojuje češtinu, francouzštinu s českými slovy, jež si sám podle sebe přetváří tak, aby budil věrohodnější dojem cizince, který češtinu neumí. Co se týče samotného námětu a děje, trochu připomíná dnešní pohádky nebo romance od Rosamunde Pilcher. Je to jeden z filmů, který nemá umělecky hodnotný příběh, ale získává na oblibě právě díky dobrému hereckému obsazení a komickému projevu herců. Ruku na srdce, filmy s podobnou tematikou byly, jsou a budou oblíbené u žen každého věku, nehledě na historické období. V současnosti by byl podobný film označen jako romantická komedie. Idealizaci v tomto snímku bychom mohli spatřovat v klasickém příběhu, kdy chudá krásná dívka potká šarmantního a bohatého továrníka. Ve filmu dobře můžeme porovnat odlišný životní styl dvou sociálních vrstev, jenž byl v té době více než zřejmý. Na jedné straně život dvou děvčat, které bydlí spolu a řeší společnou finanční situaci, kdy jako švadlenky nemají peněz nazbyt. Na druhé straně přepychový život módního guru, který bydlí v drahém hotelu a může si dovolit vydržovat milenkou. Životní styl je poměrně blízký tomu našemu, co se týče záliby v módě u žen. Bohatá „smetánka“ se toužila v něčem odlišovat a upoutat pozornost. Pravděpodobně i z toho důvodu byla ve filmu velká poptávka po francouzských modelech, které měly nádech exotiky a pro standardní obyvatele byly naprosto nedostupné. Dámy a pánové též chodili rádi do společnosti a bavili se. Ve starých filmech je hodně vidět kouření jako součást životního stylu, zde to je možné pozorovat během schůzky v Savoyi nebo v salonu Yvette, kde si modelky po předvádění modelů zapálí cigaretu téměř všechny. Film byl natočen ještě před okupací, takže je možno ještě vidět jízdu vlevo.

4.2 KRISTIAN

4.2.1 TVŮRCI A PŘÍBĚH

Režie: Martin Frič

Rok: 1939

Scénář: Martin Frič, Josef Gruss, Eduard Šimáček

Kamera: Ferdinand Pečenka

Hudba: Sláva Eman Nováček

Hrají: Oldřich Nový, Nataša Gollová, Raoul Schránil, Bedřich Veverka, Adina Mandlová, Jára Kohout, Jaroslav Marvan, Čeněk Šlégl

Kristián alias Alois Novák (Oldřich Nový) pracuje jako řadový úředník v cestovní kanceláři a se svou nevýraznou ženou Mařenkou (Nataša Gollová) žijí průměrný manželský život. A jak už to tak bývá, muž dlouho žijící stereotypním životem touží po vzrušení a dobrodružství. A tak vždy celý měsíc střeďá peníze na tajné konto, aby mohl jedenkrát měsíčně navštívit luxusní a exklusivní bar „Orient“, kde vystupuje jako záhadný a bohatý pan Kristián.¹ Zde platonicky svádí krásné a elegantní ženy, které vábí na své historky o lásce a exotických zemích, které údajně procestoval, avšak fráze má pouze načtené z prospektů cestovní kanceláře. Ženy podlehnou kouzlu jeho vyprávění a sametového hlasu. Načež Kristián prohlásí nejslavnější větu: „Zavřete oči, odcházím.“ a z baru kvapně odchází sám. A tak se historie opakuje do doby, než svou taktiku zkusí na krásnou a inteligentní Zuzanu (Adina Mandlová). Zuzana se nenechá jen tak odbýt, zjistí si jeho adresu a snaží se ho najít. To se jí podaří. Načež se Alois zamotá do spletitých lží a výmyslů, že Kristián je jeho bratr. Mezitím se jeho hodná a nenápadná žena Mařenka domnívá, že má poměr se Zuzanou, která ho jde hledat k němu do bytu. Aloisovi nechá na stole dopis a odchází. Mezitím Zuzana prohlédne Aloisovu hru na tajemného svůdníka a vrátí ho zpět do reality. Celý film končí scénou, kdy se Alois nevědomky sejde v „Orient baru“ se svou ženou Mařenkou, ze které se pod vedením tety stane elegantní a moderní žena.

¹ Český hraný film; [Díl] 2. 1930-1945 ; [Obsah a pozn. Blažena Urgošíková a Eva Urbanová] ; [filmogr.a rejstř. Eva Urbanová] ; [úv. Vladimír Opěla] ; [překl. do angl. Karolina Vočadlová], Praha : Národnífilmový archiv, 1998,ISBN 80-7004-090-425

Opět film z dílny Martina Friče z roku 1939. Vznikl podle francouzské divadelní hry „Kristian“. Těž by ho autorka zařadila jako romantickou komedii, plnou nečekaných zvratů. Těžko hledat v dějinách romantických filmů takovou legendu, jakou je Kristian a bezpochyby i jeho představitel, král šarmu a rétoriky, Oldřich Nový. V Kristianovi ožívají všechny rysy, které utváří idealizovaný obraz života za první republiky, ale činí to takovým způsobem, že se mu nelze nepoddat. Díky Kristianovi můžeme věřit, že "nejkrásnější den je dnešní den". Kristián je půvabný salónní film, který baví a dojíká diváky i po pětasedmdesáti letech od svého vzniku. Duchaplná konverzace, jemný humor. Na rozdíl od Švadlenky, kde komedii představovaly zejména humorné dialogy Hugo Haase a Věry Ferbasové, v Kristiánovi je komediálnost způsobena především vtipnými situacemi, které vyplývají z problémů dvojí identity. Úsměvná je i role Nataši Gollové, jejíž Mařenka je tichá, nevýrazná a dá se říci i „uřňukaná“. Jistota, s níž se herci i tvůrci pohybují v souhrnu všech prostředí, zobrazovaných filmem, i nápaditost, kterou k tomu přidávají, berou dech. Prvorepubliková noblesa ve spojení s invenční veseloherní nadsázkou i po letech hladí duši i srdce. Jen těžko bychom hledali mezi lidmi tolik vzájemné uctivosti a respektu. Kde je ještě dnes slyšet „rukulíbám“, „jak račte“ nebo „má úcta“. Bohužel doba, kdy si obchodníci vážili zákazníků a děti svých rodičů je nenávratně pryč. Oldřich Nový hraje postavu dvou zcela odlišných tváří. Zde se znovu objevuje kontrast mezi životem chudého zaměstnance cestovní kanceláře a životem zámožných mužů na úrovni, kteří navštěvují Orient bar. Ve filmu plyne život, jakoby se nic nedělo, jako by nebyly žádné starosti. Noblesu první republiky vytváří především důmyslně propracované interiéry, kde si všichni představí bar jako tmavou místnost plnou hlasité muziky a opilých hostů. Ovšem Orient bar je podnik s bílými ubrusy, živou muzikou, čerstvými květinami a číšníky ve fraku. Kristian zobrazuje především na tu dobu luxusní prostředí, které si mohlo dovolit jen malé procento lidí. Pokud budeme hledat film, který oplývá noblesou, ale přitom se skutečnou atmosférou třicátých let zabývá nejméně, tak je jím bezpochyby Kristian.

4.3 PŘEDNOSTA STANICE

4.3.1 TVŮRCI A PŘÍBĚH

Režie: Jan Svíták

Rok: 1941

Scénář: Václav Wasserman

Kamera: Jaroslav Tuzar

Hudba: Jára Beneš

Hrají: Vlasta Burian, Antonín Zacpal, Zita Kabátová, Jaroslav Marvan, Čeněk Šlégl, Růžena Šlemrová, Václav Trégl, Theodor Pištěk

Svérázný nosič reklam Ťopka se dokáže přizpůsobit každé situaci. Odstavený vagon, ve kterém přespává, je jednou připojen k vlaku, kterým zrovna cestuje obávaný drážní inspektor Kokrhel. Objev černého pasažéra způsobí neplánovanou zastávku ve stanici Mokré nad Soupravou. Ťopka uprchne, ale Kokrhel tvá na jeho nalezení a potrestání. Místní přednosta Jelen odešel mezitím na zkoušku pěveckého sboru. Mezitím se Ťopka ukrývající se ve stanici převlékne do uniformy předosty stanice. Když se objeví před inspektorem Kokrhelem a paní Jelenovou, je paní Jelenová sice v šoku, nicméně aby předešla nepříjemnostem, které by jejímu muži hrozily kvůli nepřítomnosti, začne hrát s Ťopkou hru na přednostu. Ťopka se svého nového úkolu zhostí s vervou, ale poměrně svérázným způsobem. Po dobu nepřítomnosti pravého přednosty je stanice vzhůru nohama. Avšak pro krásné oči paní přednostové se drážní inspektor Kokrhel rozhodne vyhovět Jelenově žádosti o přeložení k hlavnímu městu a uzná revizi za uspokojivou.

Přednosta stanice měl premiéru v roce 1941, čili v době, kdy v Evropě už dva roky zuřila válka a české země byly součástí Protektorátu Čechy a Morava. Ve filmu to zaznamenáme snadno – první jsou vždy německé popisky a až po nich ty české. Stejně tak byl před premiérou i tento film povinně cenzurován. Snímek má výborné herecké obsazení, v hlavních rolích zde bok po boku hrají dva z největších československých komiků, Jaroslav Marvan a Vlasta Burian. V roli Pivody se představuje Václav Trégl, který svým hlasovým projevem přidává na komičnosti každému filmu, ač většinou hraje vedlejší role. Ve vedlejších rolích můžeme dále vidět Zitu Kabátovou, Čenka Šléglu

a Theodora Pištěka. Je smutnou skutečností, že toto byl poslední film režiséra Svitáka. Ten byl po válce obviněn z kolaborace, ale místo soudu byl nešťastnou náhodou lynčován a usmrčen zfanatizovaným davem.

Humor mistra Buriana je v tomto snímku bezpochyby na naprostém vrcholu. Scény v restauraci, s telegrafem, bočníkem chleba a kuřaty a některé další dokážou rozesmát až k slzám. Ovšem ani zde při obědě v restauraci nikde není zmínka o potravinových lístcích. Je tu skvěle vystihnutá atmosféra malého města a jeho nudného nádraží, trochu podobně jako v Ostře sledovaných vlacích, ovšem v tomto filmu je nuda zažehnána našťěstí daleko komičtějšími a veselejšími událostmi. Toto dílo vzniklo dva roky po vyhlášení Protektorátu. Ve filmu kromě dvojjazyčného názvu vlakové stanice není nikde na pozadí patrné, že by probíhala válka. Žádní Němci v uniformách, kteří by střežili nádraží kvůli transportům zbraní a munice nebo hledali podezřelé osoby, též není nikde ve filmu patrný ani hákový kříž.

4.4 SVĚT PATŘÍ NÁM

4.4.1 Tvůrci a příběh

Režie: Martin Frič

Rok: 1937

Scénář: Jiří Voskovec, Jan Werich

Kamera: Otto Heller

Hudba: Jaroslav Ježek

Hrají: Jiří Voskovec, Jan Werich, Vladimír Šmeral, Adina Mandlová, Bohuš Záhorský, Jaroslav Průcha, Miroslav Svoboda, Ladislav Herbert Struna,

Děj se odehrává během hospodářské krize. Dělníci pod vedením Formana se dostávají do sporu s koncernem Noel, jehož zájmy hájí gangsteři. Brojí proti ctižádostivému Dexlerovi. K Formanovi se přidá i půvabná hlasatelka Markéta, kterou hraje Adina Mandlová. Vyhlašuje se stávka, do které se připletou dva kameloti. Koncern se však domluví s ústředím, stávka se rozpouští a dělníci jsou propuštěni. Demokratická vláda země je v nebezpečí a připravuje se puč. Všichni hledají zbraně uložené kdesi v továrně, aby se mohli bránit proti puči. Ukryté zbraně objeví dva kameloti ve skladišti úplnou náhodou, když hledají něco k jídlu. Nešikovnou manipulací dojde k výbuchu a rozpoutá se boj s teroristy. Za pomoci guvernéra se Formanovi podaří získat na svou stranu policii. Gangsteři jsou přelstěni odvážnými kameloty a předáni policii. Mezitím v tovární hale probíhá pietní akt za dva neznámé kamarády, kteří objevili skladiště zbraní a zemřeli v boji. Kameloti netuší, že se jedná o ně.

Co se týče filmové a divadelní tvorby, určitě nesmíme opomenout jednu z nejznámějších dvojic českého kulturního bohatství Jiřího Voskovce a Jana Wericha. Tento film byl natočen v roce 1937 a režisérem nemohl být nikdo jiný než Martin Frič. Předlohou mu byla divadelní hra *Rub a líc*. V době kdy film vznikl, byl burcující, protože upozorňoval na příchod diktatury. Od roku 1936 se na politickém nebi stahovala mračna a ve vzduchu bylo cítit stále se zvětšující hrozbu fašismu. Bohužel asi dva roky po premiéře nechali nacisté zničit všechny kopie a negativy. Už v podtextu ústřední melodie je boj malého Davida proti velkému Goliášovi. Snaží se naznačit, že když soupeří menší proti většímu, tak to nutně nemusí znamenat prohru. „*Udělám*

*z tebe, co potřebuje masa. Lidi dnes nemají čas myslet, a kdo za ně myslí? Tisk, rozhlas propaganda. A to budu já, Dexler. Udělám z tebe vzor, ideál, za kterým půjde každý. Z celého světa udělám panoptikum a v něm jedinou modlu.*¹ Když se Dexlerovi nepodaří z Formana alias Lionela udělat modlu, udělá to s Bernardem. Železná pěst, plechová huba. Bernard Lion jim přijde nabídnout jídlo, nocleh a práci. Bernard slíbil, že bude bojovat za lepší zítřky. To symbolizovalo Hitlera, který nabízel obyvatelstvu sociální jistoty.

¹ Svět patří nám[film]. Režie: Martin Frič. ČSSR, AB Barrandov, 1937

5. ADINA MANDLOVÁ

Když se začteme do biografii prvorepublikových herců a hereček, určitě se neubráníme překvapení, jak pestrý, zajímavý, ale i těžký a smutný život měli. Třicátá léta mají mnoho fantastických hereckých osobností, avšak autorka se rozhodla, zaměřit se podrobněji hlavně na život Adiny Mandlové. Možná nebyla tak oslavovanou komickou osobností, jakou byl oslavovaný Vlasta Burian, ale bezpochyby to byla slavná hvězda lidmi obdivovaná a uznávaná, těšící se velké přízni mužů. Adina Mandlová byla velmi zvláštní osobností, dle pana Fraise v knize Trojhvězdi nesmrtelných dokonce trpěla psychickou poruchou.¹ Do jisté míry ji bezpochyby ovlivnilo jak dětství, tak i prostředí showbusinessu, ve kterém se pohybovala. Autorka se domnívá, že nebyla zlá, ale bylo obtížné s ní vyjít. Byla velmi prostořeká a snažila se být vtipná za každou cenu, čímž zraňovala mnoho lidí ve svém okolí. Sama přiznává, že už jako dítě mívala nejhorší známky z mravů a svou netaktnost a cynický humor si osvojila po soužití s Haasem. Válka jí velmi poškodila, stejně jako mnoho prvorepublikových hvězd. Její život se diametrálně lišil od života obyčejných lidí. Válka i okupace se jí dotkly jiným způsobem, přesto i jí problémy s válkou spojené dostihly. Měla vysoký příjem a i vlivné známé, takže si mohla dovolit nakupovat na černém trhu, a díky jménu jí i obchodníci prodávali věci „načerno“. Všechny hořkosti snášela s velkou noblesou, nicméně vše na ní dolehlo v exilu v Anglii, přestože byl pro ni exil vysvobozením kvůli věznění po druhé světové válce. Do Anglie přišla jako neznámá, anonymní herečka, ale když zkoušela štěstí u filmu, držel se jí punc kolaborantky.

5.1 DĚTSTVÍ

Adina se narodila roku 1910 v Mladé Boleslavi v tehdejší Rakousko-Uhersku. Jejím tatínkem byl inspektor c.k. státních drah a přednosta provozu. Sama ve své knize „Dneska už se tomu směju“ říká, že se narodila do „Petit bourgeoisie“, kterou odjakživa nenáviděla. Její maminka byla dcera pana hospodského, kterou její otec náhodou potkal v hospodě U anglické královny. V tu dobu už byl vdovec se dvěma syny. Její otec velmi

¹ FRAIS, Josef. Trojhvězdi nesmrtelných: tragické osudy největších filmových hvězd Adiny Mandlové, Nataši Gollové a Lídy Baarové. 1. vyd. Praha: Formát, 1998, 181 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-861-5510-2
33

toužil po dceři, avšak první dítětem byl chlapec. Když se mu konečně narodila dcera, dostala jméno Jarmila Anna Marie Františka, ale protože byla vymodleným dítětem, muselo se pro ni najít speciální jméno. A tak se tatínek nechal inspirovat operou Elixír lásky a jméno Adina bylo na světě. Byla tatínkem velmi rozmazlovaná a měl pro ni velké plány do budoucna, měla studovat hudbu. Zvláštností bylo, že jí tatínek i starší bratři museli vykat. Tatínek ji naučil milovat klasickou hudbu a hrát na piano, věnoval jí veškerý volný čas, čímž se odcizoval své manželce. Bohužel její výsostné postavení skončilo, když tatínek v jejích sedmi letech zemřel. Změnily se poměry v rodině, protože první světová válka se chýlila ke konci a její maminka jako vdova si nemohla s nízkou penzí po manželovi dovolit platit vysoké ceny na černém trhu. Proto prý často využívala svých tělesných půvabů k uživení dětí.

Rodina se protloukala, jak to šlo. Po čase začala maminka pronajímat pokoje studentům. Jeden z nich, Aleš, byl Adiny první láskou. *„Zpočátku jsme si jen psali zamilovaná psaníčka, později jsme se scházeli na půdě v mém tajném úkrytu a tam jsme začali prozkoumávat vzájemnou anatomii. Byla jsem hrozně hubená, kost a kůže, a abych to zastřela, ušila jsem si několik karnýrů, které jsem si špagátem uvázala kolem pasu pod šatama, takže to budilo zdání, že mám velké boky a zadnici. Četla jsem totiž v nějakém magazínu, že je to hlavní půvab ženy, kromě vlasů a zubů.“*¹ Po pár letech získala Adina a její bratři přírůstek do rodiny. Nastěhoval se k nim vdovec z Kralup, který žil s matkou na hromádce. Adina ho nemohla ani vystát, protože zaujal tatínkovo místo a byl obyčejný a nevzdělaný, ale snažil se přízeň dětí si všemožně získat. Když je jednou vzal do divadla do Prahy, měla Adina poprvé možnost vidět Hugo Haase v Dámě s kaméliemi. Tehdy ještě netušila, že je jednou osud svede dohromady. V té době bylo Adině dvanáct let. Dospívání neměla nejlehčí, a protože byla divoké a vzpurné dítě, po pár průšvihách se otčím rozhodl, že ji pošle studovat do Paříže. Tam přivykla bohémskému životu jejího přítele George, portrétisty, který ji vodil s sebou do lepších restaurací. Sama říká, že žila jako ve snu, ale drsným procitnutím bylo zjištění těhotenství. Nerozhodovala se dlouho a šla na potrat. Po dalších skandálech se vrátila domů a na čas přijala místo sekretářky.

¹ MANDLOVÁ, Adina. Dneska už se tomu směju. 1. vyd. v ČSFR. Praha: Československý filmový ústav, 1990, 283 s. Vzpomínky, úvahy, eseje. ISBN 80-700-4058-0.

5.2 FILMOVÉ ZAČÁTKY A NOVÝ ŽIVOTNÍ STYL

Do Prahy a k filmu se dostala úplnou náhodou, díky návštěvě u pana Rubíka a paní Kronbauerové. Její první počín před kamerou byl fiaskem, nicméně díky větě „*Kouknou, pane režisére, než voni udělaj další film, já budu hvězda.*“ se na Adinu chodili dívat různí režiséři a mimo jiné i Hugo Haas, který nakonec rozhodl o jejím obsazení do ženské hlavní role ve filmu *Život je pes*. Hugo jí jako začínající herečce nabídl trénink, a tak se k němu nastěhovala. Vysedávala denně večer ve Stavovském divadle, čímž se snažila učit se hereckému umění. Po představení chodila do Společenského klubu, kterému se přezdívalo „Táfelrunda“ a kde postupně poznala celou „intelektuální smetánku“ jako Čapka, Peroutku, Voskovce, Wericha a jiné. „*Hugo byl nesmírně žárlivý na každého, kdo měl úspěch a byl všeobecně uznáván jako umělec. Jedním z jeho objektů žárlivosti byl Oldřich Nový, jenž byl sice angažován v Brně, ale jezdil často do Prahy a snažil se dostávat do českého filmu. Hugo ho sice navenek chválil a společensky se s ním stýkal, ale ve skutečnosti ho nemohl vystát, protože Oldřich byl velmi elegantní a měl uhlazené způsoby, zejména to uměl se ženskýma a potom – byl to jeden z lidí, kteří by eventuálně mohli nahradit Haase v komických hlavních rolích, pro něž se Hugo vzhledem k neustále přibývajícím tloušťce a poněkud vyhraněnému židovskému vzezření přestával hodit.*“¹ Její život s Haasem byl velmi bouřlivý, Pracovala jednu dobu jako manekýnka a protože Hugo chodil po barech a mnoho peněz utrácel za kokain, musela častokrát nést veškeré náklady na společnou domácnost ona. Všechny filmy, které do této doby natočila, neměly velký úspěch. Ten přišel až s natočením snímku *Život je pes* v roce 1933 po boku svého milence Huga Haase. V tu dobu se jí naskytly i možnosti uplatnit se ve vedlejších rolích na prknech, co znamenají svět, nicméně kritika ji tehdy příliš neoceníla a hry neměly velký úspěch. Během let 1933 až 1937 spolu natočili několik typických veseloher, jako *Mazlíček*, *Ať žije nebožtík* nebo *Mravnost nade vše*. Na čas jí znepríjemnila život autonehoda, při které vzala vinu na sebe a dlouho byla vláčena po soudech. Nehledě na to, že si na ní „smlsly“ tehdejší plátky, hlavně Vlajka, a tak byla na čas úplně vyřazena z filmové práce a stala se opět finančně závislá na Haasovi, kterému vedla domácnost.

¹ MANDLOVÁ, Adina. Dneska už se tomu směju. 1. vyd. v ČSFR. Praha: Československý filmový ústav, 1990, 283 s. Vzpomínky, úvahy, eseje. ISBN 80-700-4058-0.

Film Děvčata, nedejte se jí dal šanci znovu uplatnit její komický talent a zároveň mohla alespoň trošku zapomenout na úmrtí další velmi blízké osoby v jejím životě. Po svém tatínkovi totiž ztratila nejlepší přítelkyni a bývalou kolegyni, manekýnku Bertu, která zemřela na otravu krve po kyretáži. Dle jejích slov jí role pomohla zbavit se postupně nesympatických rolí elegantních, zhýčkaných paniček. Bohužel ji publikum s podobnými rolemi ztotožňovalo. Byl to také poslední film, který natočila s Hugem Haasem, než emigroval do Ameriky.¹

Psal se rok 1939 a Adina už v té době měla na kontě okolo třiceti filmů. K společenské situaci, která v té době panovala, se ve své knize příliš nevyjadřuje. Popisuje spíše své filmové úspěchy a život, který se od života všedních lidí velmi lišil. Josef Frajs v knize Trojhvězdi nesmrtelných se domnívá, že nepříjemné zážitky a pocity se lidé snaží vytěšňovat a chovají se, jako by daná situace vlastně neexistovala. Možná i proto, že byla velmi zaměstnanou herečkou, která nemusela řešit starost o domácnost a výchovu dětí, byly jí těžkosti prostých občanů vzdálené. Ve světě kamer a bohatých milenců se jí podněty denní reality vyhýbaly. Válku pociťovala v době, kdy nastaly změny ve Společenském klubu – zemřel Karel Čapek a Haas s Poláčkem byli pronásledováni. Sama přiznává, že pokud by dále setrvala ve společnosti svých přátel z Táfelrundy, pomýšlela by nejspíš na emigraci. Při své návštěvě v Londýně dostala nabídku hrát ve filmu Alexandra Kordy, což byl známý jejího přítele Jana Masaryka. Nechybělo tedy málo a mohla ve své kariéře pokračovat v Anglii, ale tehdy si jako herečka ještě příliš nevěřila, a tak se na přání Freda a kvůli rozdělanému snímku s Voskovcem a Werichem Svět patří nám vrátila do Prahy. V témže roce natočila i tolik známého Kristiana, za kterého dostala i s Oldřichem Novým národní svatováclavskou cenu. Byť na spoustě filmů spolupracovala spíš s Fričem a Vávrou, podle ní jí tu pravou popularitu zařídil až režisér Slavínský, který dobře chápal, že musí svou tvorbu podřídít obyčejnému davu, který chodí do biografu a platí za lístky. U něj dostala roli ve filmu Holka nebo kluk, což byla nenáročná komedie, která neurazila ani náročnější publikum.

5.3 FRED SVÍTIL A PRVNÍ STYKY S NĚMCI

¹ FRAIS, Josef. Trojhvězdi nesmrtelných: tragické osudy největších filmových hvězd Adiny Mandlové, Nataši Gollové a Lídy Baarové. 1. vyd. Praha: Formát, 1998, 181 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-861-5510-2
33

V té době se stýkala s milionářem Fredem Svítilem a plnými doušky užívala jeho přízně. „*Měla jsem všechno, po čem jsem odjakživa toužila; práci, kterou jsem milovala, popularitu, jež mi lichotila, milence v ohromném postavení a s nevyčerpatelnou kapsou, která se štědře otvírala, společenský život, pokud jsem oň stála, a velmi pohodlné soukromí, jaké může zaručit jen spousta peněz.*“¹ Byl to poloviční Žid, jehož otec přijal křesťanství a i proto se prý Fred dlouhou dobu tvářil, že se ho Norimberské zákony netýkají a na emigraci nepomýšlel. Stejně tak jako Adinu, hostil i kdejakého vlivného Němce, u kterého cítil, že by se mu mohl později hodit. Tak de facto začaly Adininy „styky“ s Němci. Kdekoliv se objevila v jejich společnosti, byla to ona, koho si lidé pamatovali. Šířily se pomlavy, že chodí s generálem Fredericim. Protože z pomluv si nedělala těžkou hlavu, nebála se přijmout hlavní ženskou roli ve filmu s podobnou zápletkou *Přítelkyně pana ministra*. Situace v Praze se přiostrčila a každý, kdo byl činný ve veřejném životě, musel předložit sedm křestních listů jako důkaz nežidovského původu. I po pokusu o malou kamufláž se na Svítílův původ přišlo, proto se ihned chopil příležitosti a odstartovalo jeho nadbíhání vysokému nacistickému hodnostáři, kterého se Adina musela účastnit a dělat mu společnost, když Svítíl zrovna neměl čas. Provádění vysoce postaveného nacisty barrandovskými ateliéry jí na pověsti moc nepřidalo. Ve své knize se Adina přiznává k tomu, že s přednostou Hitlerovy kanceláře měla krátký poměr, který trval jen jednu noc, a sama si říkala, že tím pomůže Fredovi. Ten se s ní ale rozešel, když to zjistil. Dá se říci, že většina jejích problémů vznikla kvůli pomstychtivosti Freda, avšak kdo roznášel řeči o jejím vztahu s Frankem, se nikdy přesně nedozvěděla. „*Pro Adinu, která lidi ráda provokovala, však bylo charakteristické, že když se pomlavy donesly až k ní, se smíchem je potvrdila. Tak to ostatně dělávala vždycky, jenže doba se mezitím změnila – co bylo dříve správně pochopeno jako touha provokovat, bylo teď pociťováno jako národní zrada.*“² Po rozchodu s Fredem se pokusila o sebevraždu. Po návratu z nemocnice měla od jeho pronásledování pokoj, ale pomluv, které o ní roznášel, se už nezbavila.

5.4 FILMOVÁNÍ A ŽIVOT ZA OKUPACE

¹ MANDLOVÁ, Adina. Dneska už se tomu směju. 1. vyd. v ČSFR. Praha: Československý filmový ústav, 1990, 283 s. Vzpomínky, úvahy, eseje. ISBN 80-700-4058-0.

² FRAIS, Josef. Trojhvězdi nesmrtelných: tragické osudy největších filmových hvězd Adiny Mandlové, Nataši Gollové a Lídy Baarové. 1. vyd. Praha: Formát, 1998, 181 s., [8] s. obr. příl. ISBN 80-861-5510-2

Adina zkusila pár pokusů na prknech, co znamenají svět, nicméně velkého úspěchu se bohužel nedočkala. Jednak si mnohokrát zneprátelila kolegy svým cynickým humorem, její poznámky se často objevovaly i v tisku, který četlo mnoho lidí, např. *Kinorevue*, anebo svou údajnou domýšlivostí. Sama má prý svědomí čisté, proti nikomu neintrikovala ani vědomě neubližovala. Nicméně její současníci o ní vypovídají, že k mužům se nechovala hezky. Ráda využívala pozornosti svých bohatých milenců a snažila se udržet si svůj život na vysoké noze. Velká kritika se na ní spouštěla především z nacionalistického časopisu, kde jí stále nemohli přijít na jméno kvůli jejímu přátelství s levicí a Židy. Vedle divadelně zkušenějších hereček si připadala jako amatér a podle ní ji obecnstvo přijalo vlídně pouze díky její reputaci ve filmu. Za velký omyl považuje přijetí role ve hře *Milionářka*. Kritika ji strhala, Vlajka ji znovu napadla a mezi divadelníky si vysloužila pohrdání a výsměch. Při jednom z představení dokonce omdlela, už nevydržela nervové napětí a chlad obecnstva. Potom jí bylo doporučeno, aby se divadlu věnovala na jiných scénách než v Praze, jenže to z časových důvodů nešlo zvládnout, a tak se vrátila do ateliérů. „*Mezitím Němci převzali vedení Barrandova a nasadili tam Prag Film, který rozhodoval o všem, co mělo jít do výroby. Mimo to si páni nahoře usmyslili, že se čeští herci musí zařadit do německého filmu.*“¹ Potom ještě s několika herci hovořícími německy natočili několik úryvků, což brali jako nepříjemnou povinnost, aby byli vybráni pro různé role v německých filmech a po válce se jim to vymstilo. Adina dostala nabídku natáčet film přímo v Berlíně po boku Rühmanna. Nechtělo se jí, ale Lucernafilm pro ni v tu dobu neměl žádnou vhodnou roli. Zajímavé je, že Adina ve své knize uvádí, že v Německu byl tehdy nedostatek jídla, pití a cigaret. A díky balíkům, které jí posílal lahůdkář ze Smíchova, mohla hostit herce v Berlíně stejně jako v Praze. „*Nikdo z nich přede mnou ani před ostatními neměl strach mluvit otevřeně o režimu, všichni většinou tvrdili, že jsou sociální demokrati a že nikdy nebyli členy nacistických organizací, natož přímo vládnoucí partaje. Na veřejnosti ovšem museli zpívat jinou, aby si udrželi pozice a mohli působit ve filmu a v divadle.*“² Byla varována před některými kolegy, o nichž se vědělo, že jsou to skuteční nacisti a mohou ji kdykoliv za sebemenší chybu udat. Později byla pozvaná na

¹ MANDLOVÁ, Adina. Dneska už se tomu směju. 1. vyd. v ČSFR. Praha: Československý filmový ústav, 1990, 283 s. Vzpomínky, úvahy, eseje. ISBN 80-700-4058-0.

² MANDLOVÁ, Adina. Dneska už se tomu směju. 1. vyd. v ČSFR. Praha: Československý filmový ústav, 1990, 283 s. Vzpomínky, úvahy, eseje. ISBN 80-700-4058-0.

večírek, kde se osobně seznámila i s ministrem propagandy Goebbelsem. Jak se asi musela jako cizinka cítit, když v její přítomnosti chválil Goebbels válku a jaký je to nesmírný pocit být Němcem. V tu dobu získala i cenu za roli ve filmu Noční motýl. Po jejím návratu z Berlína pocítila nechuť českých producentů ji zaměstnávat, ovšem nevěděla proč. Ironií je, že Frank, jehož údajnou milenkou byla, jí zničil kariéru v Německu a pak se stavěl i proti jejímu obsazení do filmu. Vědělo to pár lidí i v jejím okolí, ale ti mlčeli a mlčeli i po válce, což přispělo k její osobní tragédii. „*Kdyby vyšlo veřejně najevo, že Frank byl vlastně můj velký nepřítel, ačkoliv mě vůbec neznal a až do roku 1943 jsme se nikdy nesetkali, bylo by to umlčelo vražedné lži a já nemusela trpět tou hroznou nenávistí, kterou vůči mně mnoho lidí pojalo.*“¹ Bohužel pomluvy nabývaly na síle a Adina byla v boji proti nim bezmocná. Snažila se dostat i k odboji, ale neuspěla, protože to všichni vnímali jako pokus zrádce o proniknutí do kruhu skutečných vlastenců. A tak byla odsouzena žít až do konce války v opovržení těch, kteří ji neznali. A na to, že to byla ona, kdo se zasloužil o znovuotevření Vinohradského divadla, se jaksi všeobecně zapomnělo a nikdo to nebral v potaz. Avšak i mnoho let po válce se občas doslechla, jak se provinila proti své vlasti, když byla milenkou toho „esesáka“, co vyhladil Lidice. Paradoxně při výslechu na Gestapu jí vyšetřovatel kladl na srdce, aby se o Frankovi nikde nezmiňovala, ani v ironické legraci, že panu státnímu tajemníkovi je velmi trapné spojování jeho jména s jejím. Faktem je, že stejně jako Adina i jiní herci, celebrity a vlivní lidé přicházeli s Němci taktéž do styku a nedalo se tomu úplně vyhnout.

Úplnou náhodou se jí naskytla možnost sňatku s malířem Zdeňkem Tůmou, jenž byl přesvědčený komunist. Věděl, že sňatkem velmi riskuje hlavně u svých partajních přátel. Vítala tuto možnost jako možný prostředek, který by umlčel pomluvy. Od něj se začala učit i malířskou techniku a, světe div se, její obrazy se prodávaly lépe než díla jejího manžela. Časem nicméně začaly vyplouvat na povrch jejich odlišnosti, manželé se odcizili a šli si svou vlastní cestou. I jeho komunističtí přátelé začali útočit na jeho svědomí a štvát ho proti ní. Došlo to tak daleko, že Zdeněk spáchal sebevraždu. Zřejmě byl citově velmi labilní, vyčítal si nefungující manželství a nedokázal už unést tlak svých kolegů z komunistické strany. A Adina opět upadla v nemilost svého okolí. „*Většinou mě lidi sice nenáviděli, ale přesto mi lezli do zadku, obvykle proto, že se u mě*

¹ MANDLOVÁ, Adina. Dneska už se tomu směju. 1. vyd. v ČSFR. Praha: Československý filmový ústav, 1990, 283 s. Vzpomínky, úvahy, eseje. ISBN 80-700-4058-0.

dobře poměli a využívali mé konjunktury, dokud trvala. Když mě po válce někteří herci ignorovali a přecházeli na druhou stranu ulice, aby se se mnou nemuseli zastavit, myslela jsem si často, že bych chtěla mít ty peníze, které jsem utratila, když jsem je hostila a oni mě ujišťovali, jak mě mají rádi.“¹

Dalším a dá se říci, že i osudovým mužem v jejím životě je Vladimír Šmeral, též herec. Vystupovali spolu v několika divadelních hrách, jejich poslední byla Marie Stuartovna v roce 1944, protože pak se česká divadla uzavřela nadobro. V té době byl však ženatý s židovskou tanečnicí. Zřejmě právě proto se s ní nikdy nerozvedl, protože sňatek s „árijcem“ jí chránil před koncentračním táborem. Adina byla do něj nesmírně zamilovaná a zbožňovala ho. Avšak každou noc musel chodit spát domů, aby nebyl nařčen, že jeho manželství je pouze formalita. Dokonce s ním i otěhotněla. Pak však byl předvolán k transportu kvůli manželství se Židovkou. Adina se tomu přes všechny své kontakty snažila zabránit, ale marně. Ve filmu Sobota stačila dotočit všechny scény dřív, než na ní bylo těhotenství patrné a pak dle svých slov zůstala v Praze opuštěná, protože tehdy už byla porážka Německa jasná a lidé se od ní začali odtahovat kvůli stykům s Němci v minulosti. Víra v lepší budoucnost po válce s ním a s dítětem jí udržovaly nad vodou, dokonce i z peněžitých darů svých ctitelů kupovala potraviny na černém trhu, aby mohla posílat Šmeralovi zásilky do koncentračního tábora. Naneštěstí jí jednoho dne bratr Vladimíra omylem doručil dopis adresovaný jeho ženě, kde popisoval plány do budoucna. V tu chvíli se jí zhroutil celý život a kvůli špatnému psychickému stavu přišla o dítě. I Vladimír byl komunista, dokonce jí postupně získal pro jeho politické přesvědčení. Ve své knize Adina tvrdí, že až později poznala jeho pravý charakter, když už jí nepotřeboval. Poznala, že pravému komunistovi není nic svaté a veškeré osobní vztahy musí ustoupit zájmu strany. Pomohla mu, když utekl z koncentračního tábora. Aby nebyl zatčen gestapem, zařídila, že ho přijali na infekční oddělení, kde zůstal do konce války. Když bylo potřeba, aby se jí Šmeral zastal, tak jen sobecky sledoval svou vlastní hereckou dráhu. Báł se s ní stýkat, nebo se jí dokonce zastat či svědčit v její prospěch. Sama se před revolucí probíhající v Praze ukryla na chalupu ke známým. Brzy však byla zatčena a nějakou dobu strávila ve věznicí na Pankráci.

¹ MANDLOVÁ, Adina. Dneska už se tomu směju. 1. vyd. v ČSFR. Praha: Československý filmový ústav, 1990, 283 s. Vzpomínky, úvahy, eseje. ISBN 80-700-4058-0.

Autorka chtěla ukázat, jak odlišným životním stylem žili tehdejší herci a filmové hvězdy. Díky tomu, že měli značně více finančních prostředků, mohli si dovolit nakupovat za války na černém trhu, hostit své známé a zároveň ženy využívaly pozorností svých milenců, takže nestrádali tolik, jako zbytek obyvatelstva. Zároveň i díky velké zaměstnanosti neměli možnost tak intenzivně vnímat dění okolo sebe. Adina zbytek života prožila většinou v zahraničí s manželem Benem, ve kterém konečně našla životní oporu a jistotu. Do České republiky se vrátila až v roce 1991 po jeho smrti. Díky svým kontaktům z minulosti mohla svůj život dožít na zámku v Dobříši. Zemřela téhož roku, nemocná, ale stále hrdá.¹

¹ Ritz nebo nic [dokument], Režie: Ján Novák, Televizní studio Ostrava, ČT, 2011

6. PRAKTICKÁ ČÁST

Cílem této praktické části bakalářské práce bylo zjistit povědomí dnešní mladé generace o filmech pro pamětníky a významných hercích 30. a 40. let. Zvolenou metodou průzkumu Autorka chtěla zjistit, zda tento typ filmů dnešní generace zná, popř. jak často je sleduje. Protože autorka je toho názoru, že filmy pro pamětníky patří ke kultuře české společnosti a jsou součástí historie české kinematografie. Autorka při studiu literatury a dostupných zdrojů zjistila, že tento druh filmů nezobrazuje realitu společenského života ve zkoumaném období. Z toho důvodu chtěla prověřit, zda dotázaní respondenti jsou stejného názoru jako ona. Další oblast dotazníkového šetření se snaží zjistit, které herecké osobnosti respondenti znají nejčastěji a proč se jim tyto filmy líbí.

Pro toto dotazníkové šetření byly stanoveny čtyři hypotézy:

H1) Soudobá mladá generace (15-35 let) meziválečné filmy většinou nesleduje vůbec.

Touto hypotézou autorka chtěla ověřit, zda se dnešní mladá generace na tyto filmy dívá a jak často je sleduje. Jako kritérium si autorka zvolila, že pokud bude počet dotazovaných, kteří film neviděli nebo tento druh filmů nevyhledávají v součtu vyšší jak 30%, hypotéza bude považována za potvrzenou.

H2) Meziválečná filmová produkce nezobrazuje realitu doby, o které pojednává.

Pro tuto otázku autorka nezdala žádné kritérium. Domnívá se, že diváci většinou nestudují hlouběji historické zdroje.

H3) Důvod, proč generace 15-35 let zná meziválečnou filmovou tvorbu, je obliba komediálního žánru, který je převážně v těchto filmech zpracován.

Pro tuto hypotézu si autorka zvolila kritérium, že pokud více než 45% respondentů odpoví, že jim prvorepublikové filmy přijdou vtipné a humorné, hypotéza bude potvrzena.

H4) Dotazování respondenti nejčastěji znají herce Jiřího Voskovce a Jana Wericha.

Součástí středoškolských učebnic literatury nebo hudební výchovy je minimálně okrajově zmínka o dvojici herců Jiřím Voskovcovi a Janu Werichovi v souvislosti s Osvobozeným divadlem, z toho autorka usoudila, že jsou tato jména známá i v současnosti.

VZOREK OSOB

Výzkumný vzorek tvoří 99 dobrovolných respondentů kontaktovaných autorkou přes sociální síť. Své odpovědi zaznamenávali anonymně do elektronického dotazníku dostupného na webových stránkách www.survio.cz.

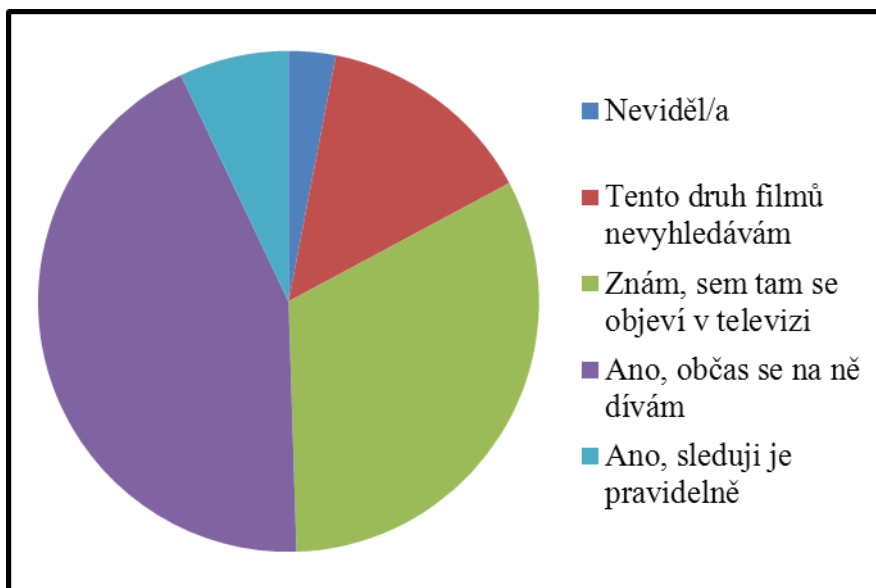
METODIKA

Autorka práce pro svůj výzkum použila kvantitativní metodu formou dotazníkového šetření. Dotazník obsahuje celkem sedm otázek. Pět ze sedmi otázek bylo povinných. U tří otázek byla možnost textové odpovědi mimo předepsané odpovědi. Doplňující komentáře nelze graficky zpracovat, protože dotazovaný je vepisuje do formuláře jako volný text. První dvě otázky byly zaměřeny na pohlaví a věk respondentů. Třetí otázka se snaží zjistit, jestli dotázaní už někdy viděli nějaký film pro pamětníky natočený v letech 1930-1945. Tato otázka je jedna z těch, které autorka ve svém dotazníku považuje za klíčovou. Otázka čtvrtá se ptá, jaké konkrétní filmy respondent zná nebo je už někdy viděl. Odpověď je formou volného textu. Autorku zajímalo, jaké filmy jsou mezi dotazovanými nejvíce známé. Otázka č. 5 je pro výzkum druhá klíčová, protože souvisí s cílem celé práce a snaží se prověřit, do jaké míry je ve filmech zobrazovaná tehdejší realita dle názoru respondentů. V šesté otázce chtěla autorka znát nejčastější důvod, kvůli kterému jsou filmy pro pamětníky sledovány. Poslední otázka se snaží zjistit, jaké herecké osobnosti znají dotazovaní respondenti nejčastěji.

ANALÝZA DAT

Graf 1: Už jste někdy viděli nějaký film pro pamětníky natočený v letech 1930-1945?

Na tuto otázku odpovědělo 43% dotazovaných, že filmy znají a občas se na ně dívají. Tyto filmy pravidelně sleduje 7% dotazovaných. Zároveň 32% uvedlo, že tyto filmy zná, protože se sem tam objeví v televizi. Celkem 17% odpovědělo, že takový film neviděli nebo že tento druh filmů nevyhledávají.

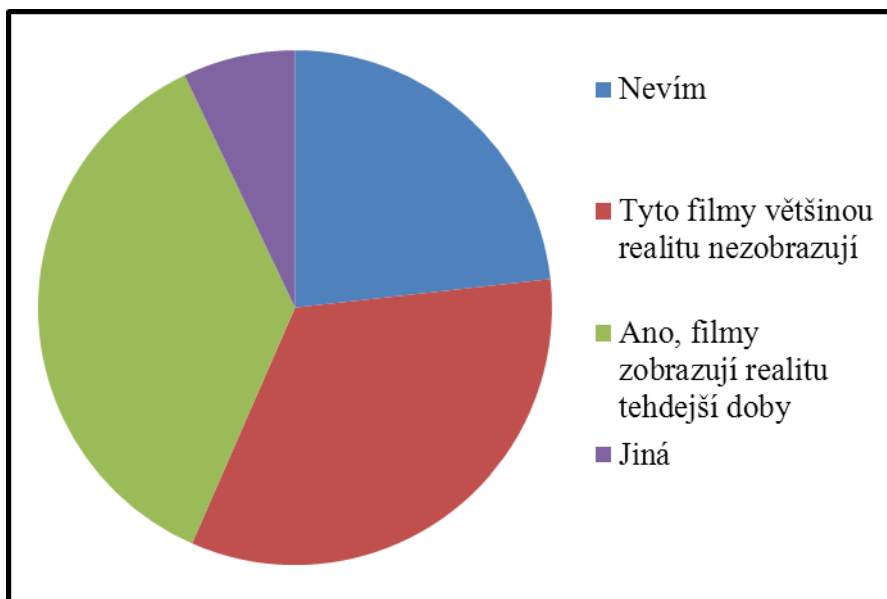

Zdroj: autorka práce, 2014 (vlastní šetření)

Graf 2 : Do jaké míry si myslíte, že tyto filmy zobrazovaly skutečnou realitu?

Pokud máte jiný názor, prosím napište...

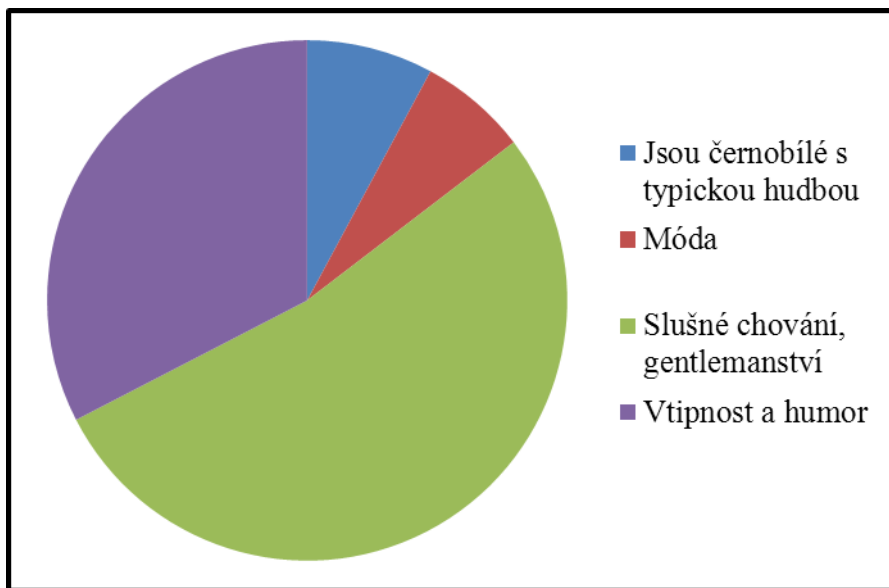
Nejvíce respondentů, tedy 36% odpovědělo, že dle jejich názoru tyto filmy zobrazují skutečnou realitu. Jen o 3% méně dotazovaných si myslí, že tyto filmy realitu nezobrazují. Ve 23% případů respondenti uvedli, že nevědí. Byl tu prostor pro vlastní názor, na který odpovědělo 7% dotazovaných, ti převážně uváděli, že tyto filmy zobrazují realitu pouze částečně.

Zdroj: autorka práce, 2014 (vlastní šetření)

Graf 3 : Pokud tyto filmy sledujete pravidelně, co vám na nich přijde zajímavé?

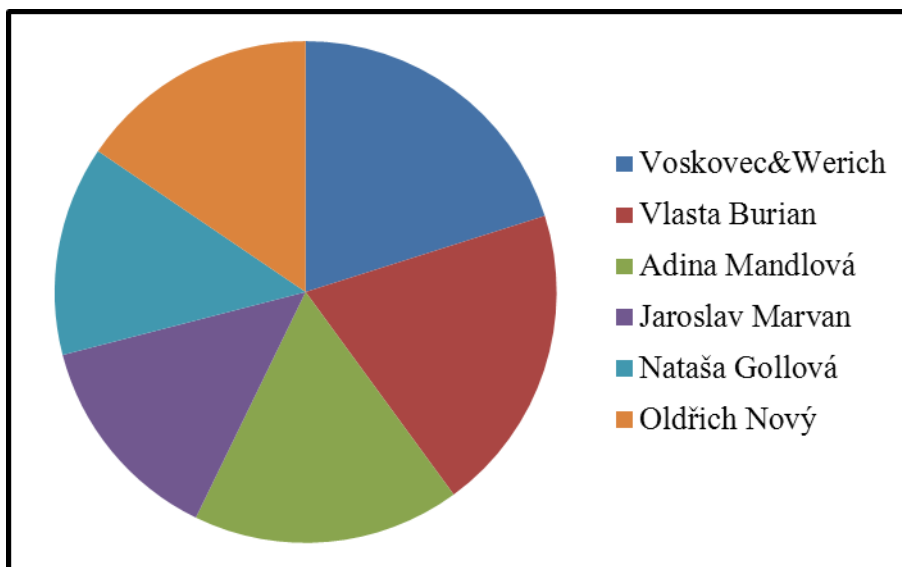
Respondentům se ve filmech pro pamětníky natočených v letech 1933-1945 nejčastěji líbí slušné chování a gentlemanství, tuto možnost zvolilo 53% z nich. Druhý nejčastější důvod byl, že filmy jim připadají vtipné a humorné – 32%. Móda ve filmech pro pamětníky se líbí 7% dotazovaných. Pouze 8% se na filmech líbí, že jsou černobílé s typickou hudbou.

Zdroj: autorka práce, 2014 (vlastní šetření)

Graf 4 : Jaké znáte tehdejší významné herecké osobnosti?

Drtivá většina dotazovaných zvolila odpověď Voskovec&Werich – 92% a Vlastu Buriana 91%. Druhou neznámější herečkou je Adina Mandlová s 80% a herec Oldřich nový získal 71%. Dále 63% respondentů zvolilo Jaroslava Marvana a 62% Natašu Gollovou.

Zdroj: autorka práce, 2014 (vlastní šetření)

VERIFIKACE HYPOTÉZ

Hypotéza č. 1: Soudobá mladá generace (15-35 let) meziválečné filmy většinou nesleduje vůbec.

Pro verifikaci hypotézy H1 použila autorka výsledky z otázky č. 3, která je klíčová pro dotazníkové šetření.

Otázka: Už jste někdy viděli nějaký film pro pamětníky natočený v letech 1930-1945?

Cílem otázky bylo zjistit, zda dnešní mladá generace ve věku od 15 do 30 sleduje tento typ filmů. Na základě odpovědí uvedlo celkem 82% lidí, že tyto filmy znají, občas sledují nebo je dokonce sledují pravidelně. Pouze 17% dotazovaných uvedlo, že tyto filmy nevidělo a tento druh filmů nevyhledávají. Kritérium pro tuto otázku bylo min. 30% dotazovaných, kritérium nebylo splněno. **Tudíž lze tedy konstatovat, že hypotéza č. 1 byla vyvrácena.**

Hypotéza č. 2: Meziválečná filmová produkce nezobrazuje realitu doby, o které pojednává.

Jedním z cílů bakalářské práce bylo zjistit, zda tehdejší doba byla zidealizovaná, proto autorka zvolila otázku tak, aby prověřila mínění dotazovaných. Autorka z prostudovaných zdrojů zjistila, že zobrazují realitu, ale nevystihují atmosféru.

Otázka: Do jaké míry si myslíte, že tyto filmy zobrazovaly skutečnou realitu?

Poměr mezi respondenty, kteří zastávají názor, že ano, zobrazují a mezi respondenty, kteří uvedli, že většinou nezobrazují je velmi malý, pouhá 3%. A 7% uvedlo, že filmy zobrazují realitu částečně. **Hypotézu č. 2 se tedy nepodařilo zcela jasně potvrdit.**

Hypotéza č. 3: Důvod, proč generace 15-35 let zná meziválečnou filmovou tvorbu, je obliba komediálního žánru, který je převážně v těchto filmech zpracován.

V meziválečném období se točily převážně veselohry s typickým humorem tehdejších komediálních představitelů. Je zřejmé, že tyto filmy měly prvky, které se v dnešních filmech převážně nevyskytují. Na základě toho uvedla autorka do dotazníku otázku:

Pokud tyto filmy sledujete pravidelně, co vám na nich přijde zajímavé?

Nadpoloviční většina respondentů uvedla, že jim na meziválečných filmech přijde nejvíce zajímavé slušné chování a gentlemanství. Uvedenou možnost vtípnost a humor zvolila pouze třetina dotazovaných. **Z toho důvodu byla hypotéza č. 3 vyvrácena.**

Hypotéza č. 4: Dotazovaní respondenti nejčastěji znají herce Jiřího Voskovce a Jana Wericha.

Respondenti měli v této otázce možnost více odpovědí. Přesto 92% z nich vybralo možnost „Voskovec&Werich“, což byl nejvyšší dosažený počet. **Lze tedy konstatovat, že hypotéza č. 4 byla potvrzena.**

7. ZÁVĚR

Cílem práce bylo nahlédnutí do sociálních a osobních vztahů české společnosti v letech 1933– 1945. Při postupném studování literárních a jiných zdrojů jsem dospěla k názoru, že meziválečné filmy realitu zobrazují, avšak pouze částečně. I já sama jsem zjistila různé souvislosti, které jsem si při sledování filmů neuvědomovala. Skutečná atmosféra 30. a 40. let 20. století je v nich nastíněna pouze velmi okrajově nebo mnohdy vůbec, byť je 30.letých ve společnosti velké napětí. Jedním z mála filmů, jež se snažil upozornit na politickou situaci a varovat před hrozbou ze strany Německa, byl společenskokritický film Svět patří nám. V první kapitole byla nastíněna společenská a hospodářská situace. Ta nebyla zrovna idylická kvůli dopadu světové hospodářské krize. Mnoho lidí se najednou ocitlo bez práce, přesto se stále točily filmy zasazené do prostředí vyšší třídy. Pro lepší představu každodenního života nižší společenské třídy jsem zmínila film Lásky mezi kapkami deště. Společným jmenovatelem pamětnických filmů z období první republiky a Protektorátu byl určitě zisk. Film byl novým ekonomickým odvětvím a podnikatelským subjektem, proto se mnohdy natáčelo až 30 filmů ročně. Významným milníkem pro prvorepublikovou filmovou produkci bylo otevření barrandovských ateliérů.

Jinak se v této době točily převážně veselohry a filmy podbízející lidskému vkusu, které měly odvést diváka od jeho všedních starostí. Opakovala se venkovská tematika a náměty z červené knihovny plné romantiky. K zidealizování doby proto spíše přispěly náměty a příběhy filmů zařazené do elegantní doby. Dle mého názoru se z prvorepublikových filmů stále máme co učit, především galantnosti, slušnému chování a vzájemní úctě. V neposlední řadě určitě i skvělá hudba, převážně veselá melodická je společným jmenovatelem meziválečných filmů.

V těchto meziválečných filmech je typický kontrast mezi střední třídou obyvatelstva a životem bohatých továrníků. Ale i ta zdánlivá chudoba ve filmu působí uhlazeněji a čistší, než byla doopravdy. Vyskytují se i prvky snobismu, maloměšťáctví a klasifikování lidí na "lepší" a "horší". Toho bylo v období první republiky hodně. Až po příchodu Němců se plně projevila lidská povaha. Na jedné straně hrdinové jiného lidského života, a riskovali život pro záchranu jiného lidského života. Na druhé straně kolaboranti využívající nastalé situace ve svůj vlastní prospěch. Před druhou světovou

válkou a během ní se výrazně projevila česká malost a závist, které v některých lidech dřímaly. Pro osobní výhody se lidé stávali konfidenty vzájemně se sami sobě mstili. Při okupaci stačilo někoho nařknout z provozování odboje nebo ukrývání Židů a byl ihned zatčen. Nejlépe to můžeme ukázat přímo na příkladu Adiny Mandlové, která postupně z výslunní hereckého nebe klesla až na samé dno především kvůli pomluvám a předsudkům lidí, kteří ji neznali. Ale i její přátelé a lidé z blízkého okolí se k ní obraceli zády. Sama se sice nechávala vydržovat od bohatých milenců a milovala luxus, ale zároveň velmi často pořádala hostiny a večírky pro své známé. A ti samí lidé po válce přecházeli na druhou stranu ulice a měli ji za kolaborantku.

Z dotazníkového šetření jsem se chtěla hlavně dozvědět, jak ke zkoumanému druhu filmů přistupuje soudobá mladá generace od 15 do 35let. Díky sociální síti bylo shromáždění potřebných údajů velmi rychlé. Po podrobném zkoumání jednotlivých odpovědí se nedá říci, že by současná mládež tyto filmy nesledovala, ba naopak mnoho z nich má o filmech a hercích velmi dobré povědomí. Z dotazníkového šetření se podařilo dvě stanovené hypotézy vyvrátit.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

MANDLOVÁ, A., Dneska už se tomu směju, 1.vyd, Praha: Čs. filmový ústav, 1990, ISBN 80-7004-058-0

KAŠPAR, L., Český hraný film a filmaři za protektorátu, 1.vyd., Praha : Libri, 2007, ISBN 978-80-7277-347-3

Bartošek, L., Náš film: kapitoly z dějin: 1896-1945, 1.vyd., Praha: Mladá fronta, 1985, (Máj; sv. 431)

KUDĚLKA, V., Hvězdy nad Barrandovem: průvodce po starších českých filmech; Sv. 2. Ženy jeho snů, 2.vyd., Brno: Knihkupectví Michala Ženíška, 1999, ISBN 80-901887-5-3

Český hraný film; [Díl] 2. 1930-1945 ; [Obsah a pozn. Blažena Urgošíková a Eva Urbanová] ; [filmogr. a rejstř. Eva Urbanová] ; [úv. Vladimír Opěla] ; [překl. do angl. Karolina Vočadlová], Praha : Národní filmový archiv, 1998, ISBN 80-7004-090-4

FRAIS, J., Trojhvězdi nesmrtelných: tragické osudy největších filmových hvězd Adiny Mandlové, Nataši Gollové a Lídy Baarová, 1. vyd., Praha: Formát, 1998. , ISBN 80-86155-10-2

MARŠÁLEK, P., Protektorát Čechy a Morava: státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939-1945, Vyd. 1. , Praha : Karolinum, 2002, ISBN 80-246-0302-0

Seznam použitých internetových zdrojů

BENDA, Jaroslav. Eva Gerová-Šanovcová (92): Poslední zapomenutá filmová hvězda
Dostupné z: <http://www.ahaonline.cz/clanek/zhave-drby/74698/eva-gerova-sanovcova-92-posledni-zapomenuta-filmova-hvezda.html>

KRYSTLÍK, Tomáš. Malý český člověk a skvělý český národ. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2006031027>

Mahdal, M., Okupační správa, autonomní správa a každodenní život v Protektorátu 2.

4. 2012 Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/okupacni-sprava-autonomnisprava-a-kazdodenni-zivot-v-protektoratu/>
Památník Terezín, [online], © 2011, [cit. 2014-05-07]. Dostupné z: <http://skolakemvprotektoratu.pamatnik-terezin.cz/>

Seznam ostatních zdrojů

Lásky mezi kapkami deště [film]. Režie: Karel Kachyňa. ČSSR, Filmové studio Barrandov, 1979

Na vlně první republiky [dokument], O filmech a filmařích, Režie: Jolana Matějková, ČR, Centrum publicistiky, dokumentaristiky a vzdělávání ČT, 2007

Na vlně první republiky [dokument], O politice a politicích, Režie: Jolana Matějková, ČR, Centrum publicistiky, dokumentaristiky a vzdělávání, ČT, 2007

Ritz nebo nic [dokument], Režie: Ján Novák, Televizní studio Ostrava, ČT, 2011

53

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Už jste někdy viděli nějaký film pro pamětníky natočený v letech 1930-1945?	42
Graf 2: Do jaké míry si myslíte, že tyto filmy zobrazovaly skutečnou realitu? Pokud máte jiný názor, prosím napište	43
Graf 3: Pokud tyto filmy sledujete pravidelně, co vám na nich přijde zajímavé?	44
Graf 4: Jaké znáte tehdejší významné herecké osobnosti?	45

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Iveta Šnajdrová

Obor: SMK

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Film pro pamětníky – reflexe české společnosti

Rok: 2014

Počet stran textu bez příloh: 49

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 7

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 5

Počet ostatních zdrojů: 4

Vedoucí práce: MgA. Tomáš Kepka

